

нараховувалось 1200 повстанських військ, в Могилівському - 500 повстанців і 200 вершників-селян. Повстанці зайняли містечко Яругу, де була скинута Радянська влада і розстріляно 5 радянських функціонерів. Повстанці під орудою петлюрівського офіцера і місцевого отамана Якова Гонца продовжили наступ на північ.¹¹

Завдання придушити повстання було покладено на 24 стрілецьку дивізію Червоної Армії. Згідно з повідомленням начальника оперативного відділу дивізії від 10.01.1921 року це завдання було виконано. Сили Червоної Армії з боями зайняли села Садківці, Оленівку, Іванівку, Мервинці, Гамулівку, Ярлівку, Ново-Ликолаївку, Бандишівку, Гонитинку, Вила, Григіровку, Грушки, Коси, Садки. Повстанські війська були розбиті, більш ніж 300 повстанців загинуло. У Ямпіль увійшли частини Червоної Армії.¹² Про підготовку селянського повстання у Брацлавському повіті згадується у повідомленні № 73 для членів ЦК і губкомів КПУ від 25 травня 1921 р. У ньому, зокрема, повідомляється, що повіти Ольгопільський, Гайсинський, Брацлавський оголошені ударними у боротьбі з бандитизмом.¹³

У другій половині 1921 року, після придушення селянських повстань і проголошення нової економічної політики, збройний опір подільського селянства пішов на спад. Однак, як видно із архівних документів, в багатьох повітах діяли спеціальні агенти Закордонного повстанського центру С.Петлюри, які мали на меті створення підпільних організацій опорних пунктів Повстанської армії під час її Другого зимового походу. Учасники Листопадового рейду /IX. 1921 р./ згадують, що значні підпільні організації діяли в Браїлові /70 осіб/, в районі Ушиці /до 10 тис.членів/.¹⁴

Отже, політика "воєнного комунізму", важливою складовою якої була продрозкладка, викликала опір українського селянства, що набув різноманітних, зокрема збройних форм. Запровадження НЕПу зменшило гостроту протистояння Радянської влади і українського селянства, але антирадянські збройні виступи мали місце в Україні до початку 30-х рр.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ленін В.І. Про продовольчий податок //Повне зібрання творів - Т.43. - С.201; 2. Собрание узаконений, 1917-1918. - № 57. - С.633; № 62. - С.677; 3. Ленін В. І . Заключне слово на нараді голів повітових, волосних і сільських виконавчих комітетів Московської губернії //Повне зібр.творів. - Т. 41. - С.347 ; 4. Ленін В.І. Промова на 2-й Всеросійській нараді відповідальних організаторів по роботі на селі 12 червня 1921р. // Повне зібр.творів. - Т.41. - СЛ37; 5. Ленін В.І. Замітки про заходи боротьби з голодом і про посилення господарської роботи //Повне зібр.творів. - Т.44. - С.63; 6. Другий зимовий похід. Листопадовий рейд.- К.,1995 - С.17; 7. Державний архів Вінницької області / далі ДАВО/ .Ф.П-7.-Оп. 1.- Спр.43.-Арк.94; 8. ДАВО. - Ф.Р. - 925. - Оп.8. - Спр.59. - Арк. 14; 9. ДАВО.-Ф.П.І.-Оп.ІА.-Спр.3.-Арк.9-11; 10. ДАВО.-Ф.П.І.-Оп.ІА.-Спр.12.- Арк.30; 11. ДАВО.-Ф.Р-925.-Оп.8 сч.-Спр.5.-Арк.30; 12. ДАВО.-Ф.Р.-925.-Оп.8 сч.-Спр.5.-Арк.39; 13. ДАВО.-Ф.П.-1.- Оп.І - Спр.212.-Арк.7; 14. Другий зимовий похід. Листопадовий рейд. - К.,1995. -С. 112, 128.

А.І.Безуглий, П.В. Слотюк

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ВІННИЦЬКОГО МУЗДРАМТЕАТРУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА МІСТА В ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ ХХ СТОРІЧЧЯ

Становлення театру в єдиному історико-культурному процесі міста - явище не лише показове. Воно має свій глибокий внутрішній зміст і динаміку, яка не стільки розкриває життя театру, скільки допомагає людям зрозуміти самих себе, дає можливість осягнути сутність буття. Звичайно, повністю відтворити умови, які сприяли цьому процесу, неможливо. Однак аналіз наявного історичного матеріалу свідчить про те, що поява театру мала свої економічні, політичні та соціокультурні чинники.

У більшості публікацій історичні передумови будівництва і становлення театру у місті Вінниці розглянуті в найзагальніших рисах, ми ж спробуємо дослідити цю проблему

через призму суспільно-політичних процесів, що відбувалися в регіоні в першій чверті ХХ сторіччя.

Наприкінці 1910 р. кількість мешканців Вінниці перевищила 50 тис. Це був найвищий показник серед дванадцяти повітових центрів Подільської губернії.¹ До Вінниці було переведено реальне училище, окружний суд, значну кількість військових частин. Завершувалося будівництво відділення Державного банку, Пироговської лікарні, суперфосфатного заводу, фабрики "Яструб" і Міської управи. Місто набувало функцій економічного та культурного центру, однак його адміністративний рівень залишався незмінним з 1804 р. - повітовий центр Подільської губернії. Отримати статус губернського центру, а разом із ним більш широкі права і привілеї, стало мрією місцевого дворянства та купецтва.

Великі надії пов'язувалися з приїздом до Вінниці у 1913 р. імператора Миколи II з нагоди святкування 300-річчя династії Романових. По всій імперії відбувалися широкомасштабні приготування до цієї події. Не стала винятком й Вінниця. Саме в цей період було збудовано два мости через Буг, водогін, електричну і телефонну станції, найбільший в місті шестиповерховий готель "Савой", який мав електричний ліфт, гарячу воду й чудовий ресторан, прокладено першу трамвайну колію. Окрім цього, будувалися і ремонтувалися навчальні заклади та культурно-освітні установи, впорядковувалися та перейменовувалися вулиці. Міська влада докладала чимало зусиль, щоб наблизити Вінницю до "європейського рівня" і справити добре враження на царя. Саме з цією метою у жовтні 1910 р. було закладено будівництво камерного театру.

Наступним вагомим аргументом на користь його будівництва стала спроба обмежити польський вплив, який відчутно зріс внаслідок лібералізації Російської імперії після подій 1905 р. та пришвидшити процес інтегрування українських земель в культурне середовище Росії. Виступаючи 7 травня 1910 р. на засіданні Державної Думи Росії, Прем'єр П.Столипін з обуренням говорив: "Польське суспільство стало поспішно перефарбовувати Західний край в польську фарбу. Порозмовляйте з тими особами, котрі відвідали у 1908 і 1909 рр. сільськогосподарські виставки в Проскуріві, Вінниці, Слуцьку, адже вони винесли враження польського краю, повне ігнорування усього російського".² Традиціоналізм був присутній буквально у всьому, навіть у таких дрібницях, як підписи на поштових листівках та фотографіях з видами міста. Робилися вони виключно російською та польською мовами. Раціональні російські політики новітньої доби прагнули знищити його.

Хоча органи місцевої влади мали досить широкі повноваження, проте згідно з жорсткими законами Російської імперії повітовим містам заборонялося будувати подібні театри (лише губернським центрам було надано таке право). Проводир вінницького повітового дворянства граф Д.Ф.Гейден звернувся з проханням до генерал-губернатора Південно-Західного краю Ф.Ф.Трепова та Кам'янець-Подільського камергера-губернатора А.А.Ейлера, щоб ті дали дозвіл на будівництво театру у Вінниці, але позитивної відповіді не отримав.

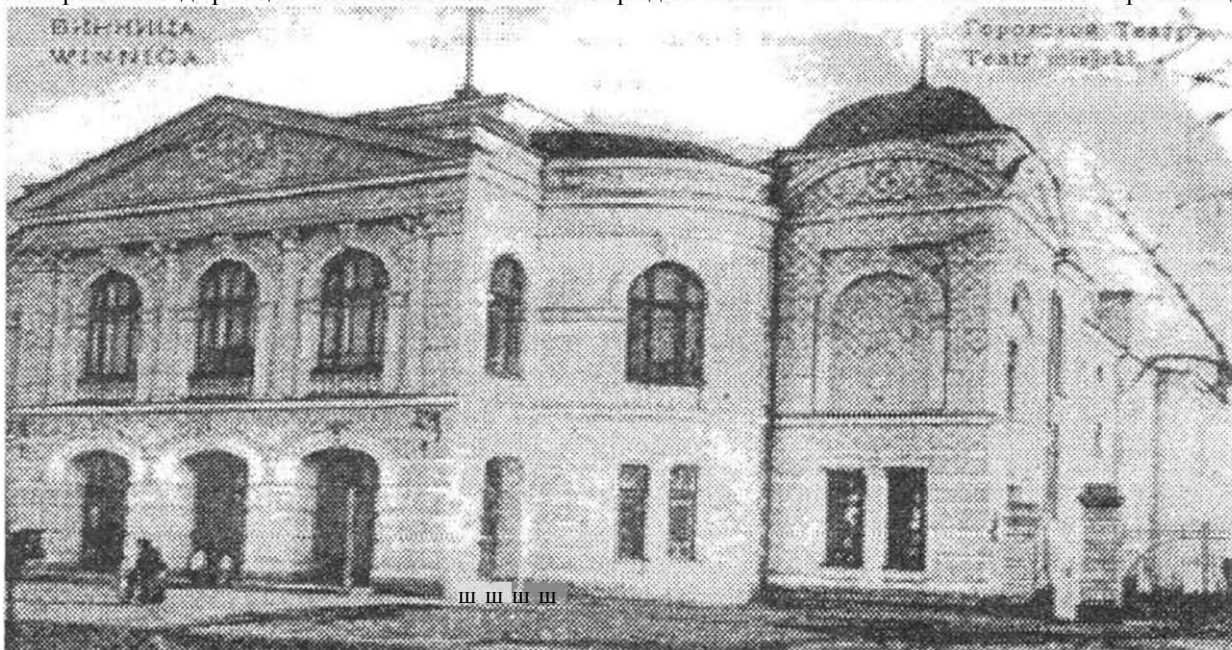
Тоді, будучи переконаним легітимістом, вінницький міський голова Микола Васильович Оводов запропонував досить оригінальний вихід. У постанові Міської управи зазначили не будівництво театру, а "новий будинок Вінницької Міської управи із залом для глядачів та сценою".³

Під забудову була виділена земельна ділянка загальною площею в 407 кв.саж. поблизу міського бульвару,⁴ а потім оголошено конкурс на проведення робіт. За підсумками тендеру, 31 жовтня 1909 р. Міська управа своєю постановою віддала підряд на будівництво місцевим купцям Х.Зискінду, М.Неєру та Ш.Немировському.⁵

Архітектурний проект, в характерному для того часу стилі модерн, було розроблено під керівництвом головного архітектора Григорія Артинова і 5 лютого 1910 р. схвалено будівельним відділенням Подільського губернського правління.⁶

Загальна сума витрат при реалізації цього проекту становила 160 тис. карбованців/ це в чотири рази більше, ніж було витрачено Міською управою на спорудження жіночої гімназії (нині ЗОШ №2) у 1907 р.⁸ Враховуючи, гої факт, що бюджет міста був куций, а витрати на театр не заплановані, можна припустити, що левову частку грошей отримали від спонсорів, як це мало місце при спорудженні реального училища у 1889 р.⁹ Сьогодні важко точно встановити, хто саме і скільки пожертвував грошей на цю благородну справу, але цілком очевидним є те, що ці люди не були здирниками, зацікавленими лише у власних прибутках та заощадженні. Навпаки, більшість з них були меценатами та просвітителями, новаторами та будівничими і, можливо, тому їх діяльність залишила помітний слід в житті нашого міста.

Будівництво розпочалося восени 1909 р. і велося досить швидкими темпами. Водночас проводилися переговори з різноманітними фірмами-постачальниками з приводу придбання крісел, устаткування для сцени тощо. Внутрішнє оздоблення приміщення виконував скульптор Г.Гісерман.¹⁰ Восени електротехнічна контора І.Розенбурга встановила в приміщенні електричне освітлення. Паралельно з цим уповноважені театральної дирекції Т.Леонтовська і С.Бородін взяли на себе обов'язки з організації

труп. За 9 місяців будівництво театру було завершено.

У грудні 1910 р. відбулася перша вистава.¹¹ Відомостей про цю подію збереглося досить мало. Можна припустити, що підготували її в основному своїми зусиллями. Група в той період ще не була сформована повністю, про те яким був сам народний театр, можна дізнатися з календаря-довідника "Вся Вінниця", виданого у 1910 р., де йдеться про те, що: "Камерний театр вартістю в 160 тис. карбованців. Електричне освітлення, розкішні декорації, різноманітні облаштування і світлові ефекти. Окреме фойє, два буфети., вестибюль, каса, контора. Три завіси: розсувна, з клапаном і рекламна. Десять окремих прибиралень для акторів з дзеркалами та умивальниками. Театр вміщує 1000 глядачів. Вартість вхідного квитка від 17 коп. до 7 крб. в ложі Бенуара".¹²

На жаль, мусимо констатувати, що за період з 1910 по 1917 рік на його сцені не було зіграно жодної вистави українською, польською чи єврейськими мовами, і це за умови, що переважна більшість мешканців міста були не росіянами. Пояснення цьому слід шукати в контексті національної політики, яка проводилася офіційним Петербургом. Одним із її елементів було переслідування національних меншин. Саме у 1910 р. П.Столипін видав обіжник, в якому зарахував український народ до "инородцев" і заборонив будь-які українські організації. У часи столипінської реакції були закриті товариства "Просвіта", заборонено продавати українські книжки, організувати

концерти, вечори, ставити вистави. В Україні формувалися шовіністичні організації, ширилася хвиля антисемітизму та антипольських настроїв.

1 жовтня 1911 р. відбулося відкриття зимового сезону. Проте становлення театрального життя проходило в досить непростих умовах. Вінниця не була театральним містом з відповідними традиціями та постійною трупю, тому цей процес розтягнувся у часі. 20 липня 1915 р. був підписаний контракт з В.Шумським, який став головним режисером театру. У цей період керував ним О.Ніколаєв, хоча в незабаром його замінив О.Новиков. Саме за них були підписані контракти з оперною актрисою А.Арцимович, балериною Я.Залевською, балериною Ю.Балишевською, примою-балериною А.Петровою, драматичними акторами О.Романовським, В.Володимировим, С.Булько, Д.Шапко, солістом Е.Левітом та іншими.¹³

• Працювали вони в складних суспільно-політичних умовах, адже йшла світова війна, яка ускладнювала економічне становище в країні. Периферія імперії, якою була в цей час Вінниця, все більше і більше занепадала.

Фатального характеру ці процеси набули в радянський період, коли насильницьки утверджувалась нова ідеологія. Культурне будівництво, яке розпочалося в 20-х роках, головним чином пов'язувалося з ліквідацією неписьменності. Саме тому театральну політику, як в регіонах, так і по всій Україні формували органи народної освіти.

Основна її концепція була прийнята у 1921 році на Всеукраїнській нараді "Завгубнаросвіти".¹⁴ Згідно з цією концепцією створювалось головне управління, якому підпорядкувались всі театри, що існували на той час в Україні. Діяльність управління полягала в першу чергу в ідеологічному керівництві театральним життям республіки, особливо це стосувалося формування репертуару. Але зміст його значною мірою, визначався не тільки політичною ідеологією, а й світоглядом тих, хто був причетний до художнього творення і працював на терені культури. Таких було чимало навіть серед обдарованої молоді, що пройнялася духом соціалізму. Серед них - М.Хвильовий, В.Сосюра, М.Йогансен та інші. У своєму зверненні до творчих працівників республіки в 1921р. вони писали: "Спаливши гній феодальної і буржуазної моралі і внесеного нею розтління гниючого трупа, ми, поети, йдемо в майбутнє не як нова генерація на тлі старого мистецтва, а йдемо пориваючи всі зв'язки, заперечуючи всі дотеперішні традиції".¹⁵ Це в повній мірі стосувалося і театру. Саме з цією метою при Губполітосвіті був створений "Театр Исканий", де робітнича молодь, як зазначалося в одному з звітів, може проявляти свою самостійність і відшукувати нові форми пролетарського мистецтва.¹⁶ У місті в цей час вже існувало три театральні трупи (українська, російська, єврейська), які мали у своєму репертуарі класичні твори і твори революційної тематики. 29 жовтня 1921 р. на засіданні колегії мистецтв при Губполітосвіті українській трупі було надано ім'я М.Коцюбинського, а головним режисером призначено І.Сагатовського. З метою покращення виконавського складу в трупу запросили нових акторів: М.Лебедеву, П.Садовського, Є.Хуторіну.¹⁷

В 1922 р. радянський підхід у керуванні театральною справою, насаджування вузькопрагматичного пролетарського світосприйняття тими, хто займав основні керівні посади і вирішував долю мистецтва, особливо на периферії, призвели до поступового занепаду театрального життя в місті.

12 лютого 1922 р. завідуючий худсектором Подільського Губнаросвіти Т. Борисов висловив думку про те, "... що допомоги і поради з боку осіб, що стоять ближче до мистецтва, чекати немає чого. Нас звинувачують в тому, що ми підходимо до мистецтва невміло, з поганими знаннями і грубою рукою, і що його так можна зруйнувати... Ми дивимось на театр, як на заклад, який повинен давати здорове і чисте видовище". Далі він запропонував залишити в місті Вінниці дві трупи (російську і українську), а все інше закрити. Це був початок нової театральної політики, політики централізації та ідеологічного закріпачення театрів.

За цих умов краді мистецькі сили міста залишали його. У 1923 році переїздить

до Харкова зі своєю трупою Г.Юра, який саме у Вінниці на початку 20-х років заснував український театр. На його сцені виступали такі корифеї як А.Бучма, О.Ватуля, Ф.Барвінська, В.Сокирко, В.Василько, Т.Юрський та інші.¹⁹ Ними були створені вистави "Примари" Ібсена, "Тартюф" Мольєра, "Лісова пісня" Л.Українки, "Лжемесія" Журавського, "Одруження" Гоголя та інші. Особливий успіх мали п'єси "Суєта" Карпенка-Карого та "Мисль" Андреева, в яких головні ролі виконував Г.Юра. У 1920 р. тільки "Суєта" йшла понад 100 разів. Компенсувати такі втрати було неможливо.

Така ситуація, хоча і загальмувала розвиток театрального мистецтва в регіоні, але зупинити його не змогла. У жовтні 1925 р. відбулося святкування 50-річчя з дня заснування єврейського театру, організованого А.Гольдфаденом.²⁰ Виник театральний колектив при спілці ім.Леонтовича. В 1927 р. було прийнято рішення про побудову цирку/¹ У Вінниці побували уславлені театри, такі як "Березіль", ім.Заньковецької і театр В.Мейерхольда. У 1924 р. в театрі відбувся перший виступ В.Маяковського (другий у 1926 році).²² Події, що мали місце в подальшому, стали логічним продовженням епохи, в якій театру відводилась роль допоміжної структури в умовах відсутності будь-якої свободи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1.Вся Винниця: Литературно-художественный календарь-справочник - Винниця, 1910. -С.61; 2.Секретарьов А. Місто над Бугом: 400 років тому і потому. Історичний нарис. -Вінниця, 1998. -С.52; 3.Державний архів Вінницької області (далі - ДАВО).- Ф.230.- оп.І. Спр.1255.- Арк..17,25,31; 4.ДАВО.- Ф.230.- Оп.1.- Спр.746.- Арк..5; 5.Там само.- Спр.1255.- Арк..17,25,31; 6.Там само; 7.Срібна мить (поштові листівки та фотографії з музейної колекції). -Вінниця, 1998. -С.35; 8.ДАВО. Ф.230, оп.1, спр.557, арк..124. 9.Срібна мить. -С.35; 10.ДАВО.- Ф.230.- Оп.1.- Спр.1255.- Арк.160; 11.Там само.- Арк..164; 12.Вся Винниця. -С.61 13.ДАВО.-Ф.230.-Оп.1.-Спр. 1255.-Арк..558,576; 14.ДАВО -Ф.р.254.-Оп. 1.-Спр. 17.-Арк.6; 15/Гам слмо.- Арк..17; 16.Там само.- Спр.600.- Арк..5; 17.Там само.- Спр.632.- Арк.1; 18.Там само.- Спр.639.- Арк. 4. 19.Там само.- Спр.607.- Арк.162, Вінницький обласний український музично-драматичний театр ім.М.К.Садовського. -Чернівці, 1983. -С.4; 20.ДАВО.- Ф.р/254*.- Оп.1.- Спр.208.- Арк.204; 21.Там само - Ф р.256.- Оп.1.- Спр.92.- Арк.366; 22.Вінницький обласний український музично-драматичний театр ім.М.К.Садовського. -С.4.

Г.В.Журбелюк

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ НА УКРАЇНІ У ПЛАНАХ РАДЯНСЬКОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА 20-Х РОКІВ

Більшовицька партія ставилась до всіх проблем організації соціальної роботи так само, як і до всіх соціально значущих питань, через призму політики "радянзації" і класового підходу. Враховуючи ідеологічне перенавантаження в її організації, спробуємо виокремити основні важелі соціальної роботи. Достатньо різноманітним і цінним джерелом у цьому плані є матеріали поточної роботи більшовицької партії як за часи перших організаційних випробувань післявоєнного періоду і переходу до непу, коли соціальна робота тільки започатковувалась, так і за часи подальшої соціалістичної реконструкції, коли основні об'єкти соціальної роботи пройшли відповідну класову фільтрацію, а форми роботи були перевірені життям.

Серед різних категорій населення, що потребували пильної уваги з боку держави, на одне з перших місць радянський уряд виводив жінок і дітей. Розгляд цих двох категорій населення в планах організації соціальної роботи доцільно провести окремо, хоча, безумовно, вони достатньо сильно пов'язані в усіх планах партійної і радянської роботи, а всі новостворені організаційні структури, такі як "Охматит" - Охорона материнства і дитинства, підкреслюють цей зв'язок. Однак окремий розгляд цих питань може забезпечити більш послідовний підхід, ґрунтовність аналізу архівних даних.

Як засвідчують документи Центрального державного архіву громадських організацій України, тільки на кінець громадянської війни, а саме у рішеннях V і VI